

Галина М. Лукић¹
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
студенткиња докторских студија

ISSN 2217-7221
eISSN 2217-8546
UDC 821.161.1.-6 : 316.7
UDC 821.161.1.09 Fonvizin D.I.
оригинални научни рад

СЛИКА ФРАНЦУСКЕ У ПИСМИМА ДЕНИСА ФОНВИЗИНА²

САЖЕТАК: У овом раду ћемо размотрити писма руског писца просветитеља Фонвизина које је он писао својим ближњим путујући по Европи. У својим писмима аутор, са својственом му сатиричком снагом и хумором, описује стање француског друштва уочи буржоаске револуције. Анализи ових писама приступили смо са имаголошког аспекта, дакле, занима нас како Фонвизин ствара слику о Другом, која је условљена културним, идеолошким, историјским и националним контекстом.

Кључне речи: просветитељство, писма, филтер речи, француско друштво, руски племић.

У историји Русије 18. век је био изузетно важан период. Обележен је владавином двоје истакнутих владара: Петра I и Катарине II, који су претворили Русију у велику државу. Овај век је био време контраста: у њему су се спајале хуманистичке идеје просветитељства и робовски положај кметства, величанствени архитектонски ансамбли и сиромаштво чађавих колиба, улагивање безличних племића и независност великих умова: М. В. Ломоносова, А. Н. Радишчева, Д. И. Фонвизина. То је био век сјајних политичара, блиставих песника и драматурга, чувених уметника.

Рус је у XVIII веку упознавао европске вредности у систему антиномија – од робовског клањања до потпуног одбацивања. Ипак, крајем века, независно од историјских потреса који су се обрушили на Европу, неки стереотипи европске културе постали су и руска баштина. На пример, етикеција такозваног световног живота у епохи Пушкина максимално се „пофранцузила”, чак до нормирања језика, једино прихватљивог у датој ситуацији, тј. француског.

Денис Фонвизин (1745–1792), пореклом племић, служио је као секретар

---

1 galja.lukic@gmail.com

2 Основу овог рада чини семинарски рад из предмета Књижевна имагологија - теорија и метод, под менторством проф. др Ивана Живанчевић-Секеруш.

у Колегији иностраних послова.³ Литературом се почео бавити још као студент Московског универзитета. Преводио је са немачког и француског, писао је сатире. Хладан, разуман, али оштар и проницљив ум, живахан темперамент и машта, омогућили су Фонвизину да заузме водеће место у сатири, која је имала главну улогу у литератури тога времена, а која је била блистави одраз просветитељског доба и почела се развијати под утицајем Запада. Мада су се у Русији, као и у другим европским земљама, у тој епоси одиграле суштинске промене, разлика између руског и западног просветитељства постоји. У Русији не само да није дошло до померања јавног мњења у страну развитка либералних идеја, већ напротив, оне су биле дочекане крајње опрезно. Још једна карактеристична црта руског просветитељства била је његова зависност од централне власти. На Западу је друштво иницирало како просветитељство тако и политичке промене, док је у Русији просветитељску мисију спроводила влада, ослањајући се на ауторитет апсолутизма.

Прво велико дело, које је Фонвизину донело славу, била је комедија *Бригадир* (1769). Писац исмева изопаченост живота руских спахија. Иван, син бригадира прорачунати је егоиста и циник, цабојед и развратник, који се школовао у Француској и мрзео све руско. Године 1781. била је завршена комедија *Малолетник*. У њој Фонвизин одговара на сва питања која су мучила водеће људе тога времена. Државна и друштвена организација, грађанске обавезе члана друштва, кметско право, породица, брак, васпитање деце – то је круг питања постављених у *Малолетнику*. Владини органи дуго нису пуштали ову комедију на сцену.

Сматрали смо неопходним да се зауствимо на делима Фонвизина јер се у њима показује начин размишљења писца. Исти механизам, по нашем мишљењу, Фонвизин користи када описује Другог, конкретно Француску, подвргавајући критици њену друштвену, политичку, моралну страну живота, па чак и свакодневицу. Све то што је он осуђивао и против чега се борио код себе у отаџбини јесте прво што му смета када се налази у туђој земљи.

Дакле, 1777. године на путовање по Европи кренуо је млади чиновник Денис Иванович Фонвизин (имао је 33 године), који још није изгубио наду у преуређење отаџбине, препун мисли о будућности Русије, усрдно и гордо

3 Претеча савременог Министарства спољних послова (Г. Л.).

поредећи њену садашњост с европским уређењем. Код куће је борац против предрасуда, поборник образованости и успеха разума док Фонвизин путник скоро на све гледа кроз призму предрасуда.

Изабрали смо за анализу Фонвизинова писма са путовања јер управо жанр путописа поседује у себи највише слика о Другом (Живанчевић Секеруш 2009: 8). Н. Г. Чернишевски каже да „путописи свугде чине популарни део књижевности [...] приближавајући се ка, такозваном, лаком штиву својом формом, као прича о личним доживљајима, осећањима [...] сједињују у најлакшем облику најбогатији и привлачан садржај” (Чернышевский 1949: 222).

Фонвизинова писма датирају од септембра 1777. до септембра 1778. године и упућена су или рођацима Дениса Ивановича или Петру Ивановичу Пањину, генералу у пензији (брату шефа Фонвизина). Садржај им је сличан, само прва, имајући у себи мало мање политике и филозофије, опширнија су и сликовитија у описивању свакодневице.

Вероватно, она нису била писана за штампање: тиме се оправдава немарност у стилу и језику која се среће; али тим строже ми судимо писца, који је у приватној и пријатељској кореспонденцији могао слободно исказивати своје утиске и мишљења у њиховој природној наготи. Треба признати, да су нека запажања путника и истинита, и то управо та, која се односе на политичку ситуацију у Француској. Овде су жестоке оптужбе посматрача биле оправдане револуцијом која је уследила (Вяземский 1880: 78).

Заиста, писма нису била предвиђена за објављивање, то је била приватна кореспонденција. Објављена су тек 1830. године.

У својим писмима Фонвизин се показује не само као радознали путник већ и као дипломата који се интересује за питања друштвено-политичког уређења Француске, систем васпитања у тој земљи, положај француског племства, стање економије. Његове путне белешке су биле својеврстан одговор на масовну опчињеност руског племства свиме што је француско, почевши од језика и завршавајући одећом.

Павле Секеруш каже да се реч „представа” (слика о Другом) у књижевности „употребљава за метафоричке изразе, за дескриптивне текстове”

из чега следи да „аутор који посматра неки предмет, да би нам представио своју визију, користи један филтер, а то су речи” (Секеруш 2001: 51). У нашем случају, Фонвизин, који је по речима Макагоненка:

блистави мајстор језика, који величанствено осећа реч, створио [је] до тада невиђен по сочности, свежини и смелости живописан језик, прожет иронијом и веселошћу то мајсторство се одразило и на комедију, и на прозу, и у многим писмима из Француске и Италије (Макогоненко 1959: 47).

Стога следи да је Фонвизин, с урођеним смислом за сарказам, гледао на живот у иностранству очима сатиричара и зато описи његових путовања јесу написани у сатиричном духу, који је код писца често зачињен оштрим изразима. „Боље ми је да не будем читан, него да будем досадан” – признаје Фонвизин успут у писму Козодављеву (Фонвизин 1959а: 252).

Навешћемо неколико примера који илуструју како аутор описује своја запажања користећи филтер који је сачињен од сатире, ироније и понекад јаких речи (филтер речи/филтер стил издвојићемо курзивом):

Ја сам вам већ досадио описивањем нечистоће града овог; али заиста, ја сам тако срдит на његове становнике, да сам сада рад да их за то грдим од свег срца. Чим сиђеш са трема, мораш одмах нос да зачепиш. *Зар је чудно, што овде праве толико мирисних вода: ма без њих би се, мислим, већ сви одавно угушили* (Фонвизин 1959б: 450).

Или:

Треба да нас чуди, мила моја сестрице, *какве су овде незналице. Плементво, посебно, нема појма ни о чему*. Многи су први пут чули да постоји на свету Русија и да ми говоримо у Русији језиком другачијим, него они. Људска машта не може да схвати, како је при таквом изобиљу могућности за просвећење *овдашња земља препуна незналица*. Мени се свакодневно догађају такве сцене, да се ми ваљамо од смеха. Може се рећи, да су у Русији племићи по провинцијама неописиво бољи од овдашњих, осим тога, што овдашњи *брбљивци* имају спољашњост бољу [...] Заборавио сам да кажем о овдашњем концерту, тј. о француској музици. *Таквих јарчева ја још никад нисам ни чуо*. Певају најчешће хорски. Жена увек носи са собом вату: чим хорски *замекећу*, она уши

запушава (Фонвизин 1959б: 423, 425).

Посматрајући у отаџбини страсну очараност свиме што је француско, а посебно страсно имитирање префињених француских манира, Фонвизин првенствено напада нечистоћу француских градова и села. Борећи се с окорелим руским спахијама, које је робовласништво претварало у стоку (Скотинин и Простакова – тако се зову јунаци Фонвизинове комедије), сатиричар примећује да су француски племићи, такође, незналице.

Занимљиво је у које танчине улази Фонвизин и шта све примећује када описује такве стране живота које чине јело, одећа, домаћинство. Механизми Фонвизиновог описивања Француске постају јаснији ако се обратимо његовом биографу, кнезу Вјаземском. Вјаземски, набрајајући богати списак гардеробе код Фонвизина, примећује да је „аутор наш у своје време био кицош” (Вяземский 1880: 18). „C’est un sénateur de Russie! Quel grand seigneur!⁴ Ето поздрав, којим мене награђују; а посебно видећи на мени мундир од самура, на који сам ја пришио златне петље и кићанке” (Фонвизин 1959б: 432). Фонвизин такође пише сестри: „прстен мој, који ви знате и од којег бољи често бивају код подофицира наше гарде, овде је у превеликој слави. Овде су брилијанти само на дамама, а прстенчиће носе мале. Мој им се чини огроман и врхунског квалитета [...] што се тиче крзна, та која сам донео са собом, овде су најбоља, и Перигор нема мундир од самура. Мој муф од хермелина ми је донео много уважавања” (Фонвизин 1959б: 432) – тако се хвалише наш путник пред Французима, са висине гледајући на њихову одећу, за руског племића неуобичајено просту. Писац се чуди: „[...] тај се поштује овде као добро обучен, који је одевен у чисто. Е, зар нису чудаци”(Фонвизин 1959б: 494).

Фонвизин запањује својом ситничавошћу у описивању одеће:

Код мене долази поприлично много веома благородних људи, с којима сам се упознао [...] видећи на њима прекрасне чипкасте манжетне, замолио сам их из радозналости да ми покажу и рукав, да бих видео финоћу тканине [...] Скаменио сам се, видећи, какве имају кошуље! Нисам издржао, а да их не упитам: зашто на такве рите пришивају fine прекрасне чипке? Правдајући се, рекли су ми que cela ne se voit pas⁵

4 То је руски сенатор! Какав велики господин!

5 Да се то не види споља.

(Фонвизин 1959б: 429–430, 437).

Такође, користећи сведочанство биографа о гурманлуку Фонвизина, који је „волео лепо да једе”, постаје разумљиво интересовање Фонвизина за јело и сервирање:

Стољњаци у целој Француској су тако гадни, да су код племства празнични неупоредиво гори од тих какви се стављају код нас у сиромашним кућама; кухиња француска је врло добра: ту јој треба одати признање: али, кад видиш, како им је услуга за столом веома лоша (Фонвизин 1959б: 429, 431).

Зачудило је Фонвизина понашање богате маркизе Фреж-вил, која је због уштеде, да не би палила камин у трпезарији, обедовала заједно са послугом у кухињи: „Жалила ми се, да су дрва веома скупа. Истина, да су дрва овде веома скупа” (Фонвизин 1959б: 432). Имућни људи размишљају чак о уштеди на дрвима за огрев, што је за Руса толико чудно, да се он пита колико богато он изгледа у очима месног становништва, „само по томе, што се код мене ватра у камину не гаси. *Il a une fortune immense!*”⁶ (Фонвизин 1959б: 432). Поред тога, у том истом писму Ј. И. Булгакову, Денис Иванович брине: „На несрећу, могу и сељаци да ми не плате порез и кнез Г. да дуг не врати. У том случају Вас молим да ми позајмите толико колико ће ми недостајати” (Фонвизин 1959б: 494).

Сви горенаведени описи показују субјективне утиске Фонвизина који се тичу свакодневице. Међутим, интересантна су и његова филозофска запажања. Занимљиво је размотрити, какве га идеје муче, какав је његов однос према интелектуалном, друштвеном и политичком животу Француске? Како пореди Французе и Русе?

У писму из Монпељеа 4. јануара 1778. године он пише Пањину: „Главну пажњу сам усмерио на упознавање са овдашњим законодавством”; „Краљ, будући да није ограничен законима, има у својим рукама сву власт да крши законе” (Фонвизин 1959б: 460, 486).

Гледајући туђе, Фонвизин размишља о домовини. Он је и ту писац „унутрашњи”. Све спољашње, туђе, јесте материјал за поређење, јер код себе, у отаџбини, Фонвизин не може да се помири с неограниченом влашћу апсолутизма. Мрзи Катаринине љубимце, буни се против неизвршавања закона

6 Он поседује огромно богатство!

(у име тога, да би се отаџбина ослободила од Потемкина, који је Катаринин љубимац). Против самовоље, и деспотизма, Фонвизин се борио свим њему доступним средствима, између осталих и идејама француских просветитеља. Несумњиво, сиромаштво европског сељака погађало је Фонвизина: „кочија моја је увек била окружена сиромасима, који су често уместо новца питали да ли имамо комад хлеба да им дамо” (Фонвизин 1959б: 466). Но зато тај сељак није зависио од самовоље, због које је руски кмет, „мртав у закону”, живео у страху од Сибира и шибана.

Ипак, упркос тешком положају простог француског народа, писац с усхићењем примећује њихову љубав према својој отаџбини:

Ово похвално осећање је укоренењено, може се рећи, у целом француском народу. Последњи оцачар је изван себе од радости ако угледа свога краља; он стење од намета, ропће, и опет последњу копејку плаћа, с мишљу, да тиме користи својој отаџбини. Ако је нешто овде стварно достојно уважавања и ако на нешто одавде сви треба да се угледамо, то је, наравно, љубав према одаџбини и владару своме (Фонвизин 1959б: 443).

Фонвизин је стигао у Француску у време кад је била напета ситуација. Америчка револуција је потресла земљу, у којој је већ sazрела револуционарна бура. Он је видео у Француској разузданост и распад феудалне власти, беспомоћност и тиранију краљевске владе. Са друге стране, видео је буржоазију која се већ спрема да освоји власт, ширење капиталистичких односа, пролетаризацију широких слојева становништва. Све је то изазвало његово категорично неодобравање. Допутовавши у Париз („тај тобожњи центар људских знања и укуса”, како се изразио Фонвизин), он се уверава да и тамо пороци цветају:

Пажљиво проучивши ситуацију, примећујем само две ствари које овде привлаче странце у тако великом броју: *позоришне представе* и – допустите да се изразим – *женске*. Изгреди су дошли до таквог степена, да се племство не стиди да седи са женскама у ложама чак јавно (Фонвизин 1959б: 477).

Или: „Разврат у животу је дошао до крајности. Често у друштву нађеш мужа са две жене: с том са којом живи и с том са којом се развео” (Фонвизин

1959б: 416). И поред тога, аутор на другом месту примећује: „Требало би одати признање, да при неисказаном разврату морала имају Французи добро срце” (Фонвизин 1959б: 480).

Многа места у писмима посвећена су описима разарања и моралне деградације француског племства, јер управо тај слој је Фонвизин навикао да сматра покретачем политичког живота државе. „Племство француско у крајњем је сиромаштву, и њихова неученост се не може ни са чиме упоредити” (Фонвизин 1959б: 484)

О француским просветитељима Фонвизин има категорично негативан став. Њихове погледе, посебно атеизам, он оцењује као појаву моралног ниҳилизма који је захватио Француску: „Међутим, треба само погледати на саму господу садашње филозофе, да би се видело какав је човек без религије и затим закључити, како би порочно без ње било цело људско друштво!” (Фонвизин 1959б: 482). Ако неког Фонвизин заиста уважава, онда је то „славни Русо [...] он скоро да је најпоштованији и најчеститији од све господе филозофа садашњег века” (Фонвизин 1959б: 452).

Незадовољан је он био и француским васпитањем (та тема је била за њега од животне важности и у отаџбини, где се борио са непросвећеношћу племства и са слепим одушевљавањем галоманијом): „Главни труд улажу да један постане богослов, други сликар, трећи столар; али да неко од њих треба да постане и човек – то ником ни на ум не пада” (Фонвизин 1959б: 483).

Фонвизина не интересује толико Француска сама по себи колико због тога што се нада да ће, проучивши је, боље разумети пут Русије. Љубав према Русији тера га да тражи лекове од рана које је разједају. У иностранству се уверио у то да пут Француске, пут буржоаске револуције, не одговара његовим идеалима. За Русију он хоће нешто друго од оног што је видео у Француској; шта управо хоће – он и сам нема јасну представу. Међутим, он зна да је у Русији лоше и зна шта је управо најгоре: ропство и апсолутистичко-чиновнички деспотизам.

Руски писац који је добио могућност да својим очима види земљу која је законодавац моде и начина мишљења целе просвећене Европе, проицљиво посматра културни живот Француске и оставља нам њен опис. У Паризу он посећује заседање Француске академије, среће се са Мармонтелом, А. Томом,

Д'Аламбером, неколико пута се виђа са Волтером, размишља о сусрету са Ж. Ж. Русоом. Фонвизина, такође, позивају на скуп Друштва писаца и уметника, где он иступа својим рефератом о својствима руског језика.

Фонвизин је запрепашћен одушевљењем париских маса, које су угледале Волтера: „Долазак Волтера у Париз произвео је исти такав утисак, какав би произвео силазак божанства на земљу” (Фонвизин 1959б: 469). Њему је неразумљиво свеопште усхићење народа који виче Волтеру „Vive Voltaire!”, јер у то време у Русији ствараоци на пољу литературе и уметности нису били толико познати широким народним масама. Културни живот се развијао само у вишим слојевима руског друштва, па и тамо не толико интензивно.

По нашем мишљењу, факти на које је указао наш аутор говоре о дубоко развијеном уважавању интелигенције у француском друштву. Фонвизин још неће и изгледа не може да схвати да у Француској обичан народ поседује такав степен поштовања интелигенције, да ликује када види свог идола. „Литературни ратови”, којима се подсмева Фонвизин („Овде одвратни стихови често проузрокују поделе у домовима: брата са братом заувек чине непријатељем, и, једном речју речено, литературни ратови бивају многим људима на погибао” [Фонвизин 1959б: 444]) колико год да су долазили до крајности, ипак се јављају као победа јавног мњења. Они су знак да је литература постала важно опште дело, које није мање важно него дела државна, тако да се не свађају само због политике већ и због Корнеја и Расина. А Фонвизин, обраћајући се Катарини са молбом, тугује чак због тога што писцима не дају статус државних чиновника, без којег њихове речи нико не жели да послуша.

Велики поклоник и поштовалац позоришне уметности (у Петербургу је тада француска комедија доживљавала процват), Фонвизин је много пута запажао висок ниво и професионално мајсторство француског театра. У писмима из Монпељеа он подробно говори о тамошњем позоришту, а већ париски театар, посебно комедија, њега су просто задивили: „Спектакли су овде такви, да од њих савршенији бити не могу [...] Ко није видео комедију у Паризу, тај нема праву представу шта је комедија” (Фонвизин 1959б: 445, 446).

И поред свог песимистичког погледа на Француску Фонвизин ипак примећује у њој и добре стране. Он није могао а да не похвали предивну климу Лангедока, положај Монпељеа и морао је да призна преимућство путева у

иностранству („Треба одати признање Французима јер су им путеви врхунски, коловози су им равни као столњаци” [Фонвизин 1959б: 418]) и поприличан комфор у ондашњим хотелима.

Од првог трена писац је дао веома високу оцену методу, у то време чувеног у Монпељеу, лекара Деламура: „Он је целу недељу долазио код нас два пута дневно, због тога да би, не дајући још никаквих лекова, проценио темперамент болеснице и да би у складу са њом формирао начин лечења” (Фонвизин 1959б: 417). У Русији се у то време медицина још увек споро развијала; најчешће су се обраћали траварима.

Фонвизин је веома задовољан Монпељеом и његовим тргом *La place du Reugou*, одакле се види Средоземно море, а при изласку сунца – Шпанија. „Свако јутро од свитања до ручка, а затим до позоришне представе ми смо се бавили обиласком града, а затим смо одлазили у позориште, које је после париског најбоље у Француској” (Фонвизин 1959б: 420). У Ландау су жена и он „видели маузолеј *du Marechal de Saxe*⁷ – врхунац уметности људске” (Фонвизин 1959б: 418).

Фонвизин се креће у изабраном кругу, који се састојао од архиепископа нарбонског, грофа Перигора и других. Његова жена похађа часове француског језика и музике, а он проучава право, и не заостајући за просветитељским добом, занима се експерименталном физиком. „Ако сам у Француској нашао нешто што је у процвату, то су, наравно фабрике и мануфактуре. Нема на свету нације која би имала такав проналазачки ум, као Французи у уметности и занатима, што се тиче укуса” (Фонвизин 1959б: 490). Одаје поштовање Фонвизин и француској моди: „Ја сам одлазио код *marchandes de modes*⁸ као код уметника и гледао сам на њихове шешире и одећу као на уметничка дела”. Ипак, са њему својственим сарказмом додаје: „Овај дар природе много је послужио њиховом нарушавању морала” (Фонвизин 1959б: 490).

Проучивши Француску, њено државно уређење и економију, њену уметност и свакодневицу, Фонвизин је извео закључак: Славни бубњи за горами⁹ (Фонвизин 1959б: 441). То да је Фонвизин допутовао у Француску са великим предрасудама, потврђује се осим његовим негативним описима те

7 Маршала Саксонског.

8 Модисткиња.

9 Увек се чини да је негде далеко боље (*рус. народна пословица* – Г. Л.).

земље, такође, и неколико пута поновљеном мишљу која се као нит провлачи кроз сва његова писма у различитим формулацијама:

Једном речју речено, господа путници безобзирно лажу када описују Француску као рај на земљи [...]. Ми нисмо видели Париз, то је истина; видећемо га; али ако се и за њега тако преваримо, као и за француске провинције, други пут у Француску нећу ићи [...] Остаје нам да видимо Париз, да би формирали коначни закључак о Француској; али чини ми се да ћемо наћи исто (Фонвизин 1959б: 420, 434).

И ево, на крају и његово мишљење по доласку у Париз:

Париз нећу да вам описујем [...] а рећи ћу вам моје веома истинито запажање, да не можеш ни корак да учиниш, ма где се налазио, да не видиш нешто лоше и варварско [...] Ни у чему на свету нисам се тако преварио, као у мојим мислима о Француској (Фонвизин 1959б: 439, 441).

„Национални стереотипи осигуравају своју препознатљивост честим понављањем” (Живанчевић Секеруш 2009: 14). Заиста, ове Фонвизинове фразе прате једну те исту мисао коју бисмо могли да парафразирамо овако: оне лепоте које сам очекивао видети у Француској скоро се ништа нису обистиниле. Да би се схватило одакле потиче та предрасуда, треба се обратити историји.

Фонвизинова епоха је повезана са целовитим периодом у руској политичкој историји. Масовна опчињеност Француском и њеном културом стварала је у то време међу руским племством стереотип о томе да француски језик, култура, мода јесу најлепши у читавом свету. Ту очараност француским језиком Фонвизин је исмејао у својој комедији *Бригадир*, показавши апсурдна расуђивања типичног представника свога времена, младог луцкастог племића, који је занесен Паризом: „Признајем да бих и сам желео да имам такву жену, са којом бих могао да говорим ниједним другим језиком осим француског [...] Тело моје се родило у Русији, али дух мој припада круни француској” (Фонвизин 1959а: 48, 72).

Међутим, буни се Фонвизин не против Француске са њеном културом, већ против тог слепог одушевљења које је владало међу руским племством, како малообразованим тако и ученим. Изгледа да је писца плашио тај презир који су они осећали према своме, руском. Зато он и пише: „Ко сам у себи ресурса

нема, тај ће и у Паризу живети као у Угљичу”. У томе има извесне истине, али Фонвизин настоји да докаже да томе ко има „своје ресурсе”, нису потребни Париз или Европа. Прихватати од других треба са разумевањем. Сам Фонвизин је поштовао и француске мислиоце и француску литературу, о чему говоре његови многобројни преводи, и француску науку, што смо горе показали. Ипак, при свему томе он је био убеђени патриота. У свом писму Пањину пише:

могу уверити Ваше Сијатељство, да се трудим да употребим сваки тренутак на корист, бележећи све то што ми може дати реалну представу о националном карактеру. Неприлично је да се о оном искрено изражавам одавде, јер ме могу сматрати овде или улицицом, или оним који осуђује; али не могу да не одам признање, да се треба одрећи здравог смисла и истине да би се рекло да овде нема много чега изванредно доброг и подражавања достојног. Све ово, ипак, мене не ослепљује до те мере, да не видим овде исто толико, или још више, сасвим лошег и таквог, да нас Бог од њега сачува (Фонвизин 1959б: 467).

Зато, ако су многи његови земљаци платили цену усхићења и зависти према сјају европске просвећености и друштвеног уређења, онда му је он спремао једну строгу истрагу – суд. Неопходно је приметити, такође, да је у време Фонвизина у Русији почињао моћни раст националне свести, што и јесте карактеристика руског човека осамнаестог века.

Познати руски историчар В.О. Кључевски тако је окарактерисао сложени тип племића катарининске епохе, који се, по моди тога времена, дотакао француског васпитања и француских идеја, и није ни покушавао да разуме руски живот:

Манири, навике, симпатије, појмове, сам језик, који су прихватили – све је било туђе, увезено, све је вукло у далеке крајеве иностранства, а код куће није било никакве органске везе са окружењем [...] Сав живот размишљајући о *европском обичају*, о просвећеном ропству он се трудио да стане између својих и туђих, и само је постајао туђ међу својима. У Европи су видели у њему преоденутог по европски Татарина, а у очима својих он се чинио Французом који се родио у Русији.¹⁰

У закључку можемо рећи да се и на примеру Фонвизина види да често

Други заједно са опрезом и страхом изазива такође и интерес и љубопитљивост, рађајући амбивалентна осећања. Он не само да одбија, него нас нечим и привлачи, и слична емоционална подвојеност не носи увек негативно значење. Други активно утиче на нас, терајући нас не само да постајемо свесни свога постојања већ и да га доживљавамо, да постајемо свесни његовог активног утицаја на нас. Други је за нас и израз могућег света, не таквог као код нас и не до краја нама познатог и јасног. Тај свет је скривен од нас велом неразумљивости и нејасноће. Ми видимо тај свет, чак га и додирујемо, али никада га до краја не можемо схватити. Ми видимо Другог некако уопштено, па га често смештамо у типолошке оквире.

Фонвизин је допутовао у Француску са већ формираним предубеђењем против ње. У то време у Русији је владала страсна очараност свиме што је француско, па је стога његов стил препун оштрих израза и саркастичних примедба (не заборавимо и то да је пред нама чувени сатиричар свога доба чије изоштрено око види и оно што је сакривено од других). Скоро сви коментари аутора почињу описивањем реалија свакодневног понашања (одећа, јело, градске улице итд.) и кроз те коментаре ми много сазнајемо о његовом карактеру, укусима, ставовима и темпераменту (овде се највише изражава ауто-слика).¹¹ Ослањајући се на свакодневне реалије, Фонвизин прелази на питања морала, политичког, економског и државног уређења, јер су га та иста питања првенствено интересовала и у отаџбини. Посматрајући туђе, он размишља о свом и у Француској се буни против оног што му смета и у отаџбини. Овом хетеро-сликом, упоређујући своје и туђе, аутор се заправо налази на путу трагања за оним правим које још увек нема своју прецизну слику, јер се у то доба Русија тек утврђивала у статусу велике државе.

ЛИТЕРАТУРА

Вяземский, П. А. 1880. *Фон-Визин*. С. – Петербург: Типография М. М. Стасюлевича.

Живанчевић Секеруш, Ивана. 2009. *Како (о)писати различитост?*

11 О појмовима ауто-слика и хетеро-слика видети: Гвозден, Владимир. 2001. „Полазишта и циљеви имаголошког проучавања књижевности”. *Зборник Матице српске за књижевност и језик* XLIX (1–2): 214–216.

Слика Другог у српској књижевности. Нови Сад: Филозофски факултет.

Ключевский, В. О. „Русская история. Полный курс лекций (лекция XXVI)” http://az.lib.ru/k/kljuchewskij_w_o/ (23.03.2012.)

Макогоненко, Д. П. 1959. „Жизнь и творчество Д. И. Фонвизина”. У: Д. И. Фонвизин. 1959. *Собрание сочинений в двух томах, Том I*. Москва/Ленинград: Гослитиздат. 5–48.

Секеруш, Павле. 2001. „Говор о Другом у француској култури прве половине XIX века”. *Поља, часопис за књижевност и теорију* 418 (XLVI): 51–64.

Фонвизин, Д. И. 1959а. *Собрание сочинений в двух томах, Том 1*. Москва/Ленинград: Гослитиздат

Фонвизин, Д. И. 1959б. *Собрание сочинений в двух томах, Том 2*. Москва/Ленинград: Гослитиздат.

Чернышевский, Н.Г. 1949. *Собрание сочинений в 15 томах, Том 4*. Москва: Гослитиздат.

Галина Лукич

КАРТИНА ФРАНЦИИ В ПИСЬМАХ ДЕНИСА ФОНВИЗИНА

Резюме

В данной работе мы рассмотрели письма русского писателя-просветителя Д.И. Фонвизина, которые он писал своим близким, путешествуя по Европе. В своих письмах автор, со свойственной ему склонностью к насмешливости, смотрит на заграничную жизнь глазами сатирика и рисует картину французского общества накануне буржуазной революции. Письма мы анализировали в аспекте имагологии, то есть нас интересует, как Фонвизин говорит о Другом, создавая образ, который обусловлен культурным, идеологическим, национальным и историческим контекстом.

Ключевые слова: просветительство, письма, *фильтр-слова*, французское общество, русский дворянин.